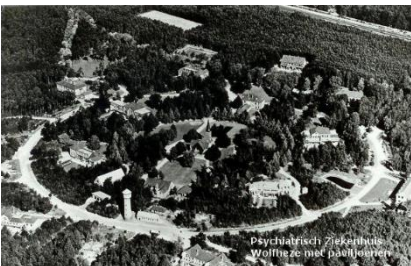

48 Een saboteur van het goede

1984. Het was de tijd van de grote revolutie in de psychiatrie. Ik had het voorrecht als organisatieadviseur te werken in het (toen nog) Psychiatrisch Ziekenhuis Wolfheze en was de persoonlijk adviseur van Maarten Oosterlee, toen de Geneesheer-directeur (want zo heette de functie in die tijd). We kenden elkaar uit de wereld van de regionale verslavingszorg en hij had mij gevraagd bij en voor hem te komen werken.

In die tijd verlieten steeds meer psychiatrische patiënten het ziekenhuis; ze gingen wonen in zogenaamde sociowoningen in Arnhem, Ede en Tiel. Zij die wél in een paviljoen op het terrein van Wolfheze bleven, maakten ook een grote verandering mee: de gescheiden mannen- en vrouwenpaviljoenen werden opgeheven, het gemengd wonen werd doorgevoerd. Het was wettelijk, voor patiënten én het personeel!

Elke maandagmorgen werd in Wolfheze 'het appèl' gehouden. Leidinggevenden, artsen, verpleegkundigen, staffunctionarissen en de directie kwamen bijeen om de bijzonderheden van het weekend te vernemen en waar nodig slagvaardig samen beleid te maken. Nadat op één van de paviljoenen het gemengd wonen was ingevoerd, rapporteerde een paviljoenshoofd geschokt, dat hij 's morgens een mannelijke en vrouwelijke patiënt samen in bed had gevonden.

Oosterlee repliceerde, hem met een glimlach aankijkend: 'En, zagen ze er gelukkig uit?'

Maarten Oosterlee heeft een grote invloed op mijn leven gehad. Vooral door hem ben ik aangemoedigd om ziekenhuisdirecteur te worden. Maar misschien veel belangrijker: ik mocht, in de ontmoeting met hem, wijze levenslessen ontvangen. Hij was een uiterst deskundig man, maar vooral: hij was volkomen wars van de vanzelfsprekendheid. Regels waren er ten dienste van de mens en als ze niet strookten met zijn hoogstaande morele kompas, dan was het voor hem geen goede regel. Zo leerde hij mij en anderen: '*Wie zich honderd procent aan regels houdt, is een saboteur.*' Hij hield van dit soort oneliners om daarna het vaak niet gemakkelijke gesprek aan te gaan. Niet het mogelijke verschil van inzicht, maar wel luiheid in het denken en gebrek aan moed om onbekende denkwegen op te gaan kon hij slecht verdragen. Ik ben hem daarvoor dankbaar!

Na Wolfheze werd ik – via een interimbaan als ziekenhuisdirecteur in 'het Slotervaart Amsterdam' – directievoorzitter van het in crisis verkerende Sint Josephziekenhuis in Eindhoven. Ik mocht daar vanaf 1986 – 42 jaar oud – zes jaar mijn werk doen. Daar moest toen nog wel dispensatie van de bisschop aan te pas komen: ik zou namelijk – afkomstig uit een orthodox protestants milieu – de eerste niet rooms-katholieke directievoorzitter zijn. Het liep goed af, de dispensatie werd verleend. Die zes jaren zijn de mooiste werkjaren in mijn leven geweest omdat ik nergens zoveel heb geleerd als daar (zie ook blog 1!). Het heeft een ingrijpende, positieve invloed gehad op het leven van Louise en mij. Ook daarin speelde de omgang met regels een belangrijke rol.

Ik koester in dat kader de bijzondere contacten met één van de ziekenhuispastors, Hans Slooff, afkomstig uit een erudiet en hooggeleerd Rooms-Katholiek geslacht. We lunchten regelmatig samen. Eens vertelde hij dat hij de voorgaande nacht naar de Spoedeisende Hulp was geroepen. Hij trof een huilende familie aan, vader had een

zeer ernstig verkeersongeluk gehad. Ze hadden hem gevraagd om de ziekenzalving, het sacrament der stervenden toe te dienen. Maar er was een groot probleem: vader wás al gestorven. Ik voelde met Slooff mee: 'En hoe heb je dat opgelost?' Hij keek me blijmoedig aan: 'Natuurlijk heb ik de zalving gedaan!' 'Maar krijg je daar geen problemen mee, want dat mag toch niet?' Ik herinner me dat hij op dat moment echt triomfantelijk keek: 'Luister Roel, als de bisschop in Den Bosch jachthonden, paarden en jagers zegent, en als wielrenners het heilig kruisje meekrijgen, zou ik dan aan deze mensen de troost van de zalving moeten onthouden?'

Maarten Oosterlee en Hans Slooff – rechtgeaard protestant en katholiek, vrije denkers en juist daardoor was hun moraal fijn geslepen. Ze hebben elkaar nooit ontmoet maar zouden het waarschijnlijk goed met elkaar hebben kunnen vinden. En op z'n minst genoten hebben van een spannende dialoog over het omgaan met regels.

Er is een groot verschil in het omgaan met regels in de noordelijke en zuidelijke culturen van Europa. In gebieden waar de Protestantse cultuur zijn grote invloed heeft (gehad) is het uitgangspunt dat je je aan regels houdt, punt uit. Als je het niet met de regels eens bent probeer je ze met een onverdroten ijver te veranderen. Maar lukt dat niet, dan is de regel: regel is regel, je houdt je eraan.

In de van oorsprong Latijnse culturen is de neiging meestal onbedwingbaar om te besluiten de regel ongewijzigd te laten, maar hem gewoon niet na te leven. De rechtgeaarde protestant, misschien beter: de noordeling, zal zijn afkeer van de regel doorgaans duidelijk en direct articuleren. De zuiderling daarentegen verpakt zijn opvatting door de regel mogelijk te prijzen, om hem vervolgens links te laten liggen. De zuiderling bestrijdt de regel niet, eerbiedigt hem, maar acht zich, als dat past, vrijgesteld van de naleving. Ik hoorde alweer een tijd geleden Antoine Bodar uitleggen hoe dat zit. Ik citeer hem nu vrij, uit mijn geheugen. Kijk, zei Bodar, de kerk is er om de moraal hoog te houden. De kerk moet ons blijven vertellen wat ooit de bedoeling is geweest – een leven zonder zonde, de wereld een paradijs. We weten natuurlijk dat we ons daaraan niet kunnen houden, maar daar moet je niet onder lijden, laat je eigen geweten zijn werk doen. De regel handhaven, doen wat jou goed dunkt!

De Duitse filosoof Immanuel Kant formuleerde een basisregel (inderdaad: regel!), de zogenoemde 'categorische imperatief', die in eenvoudiger taal als volgt luidt: " Richt je in je doen en laten uitsluitend naar gedragsregels waarvan je zou kunnen willen dat iedereen zich ernaar richt."

Het vergt wellicht enige morele moed om op je eigen morele kompas te varen, een eigen verantwoorde invulling te geven aan die regel van Kant. Maar Oosterlee heeft me geleerd dat er situaties (kunnen) zijn waarin je je niet moet houden aan de opgelegde regel, omdat je dan een saboteur kunt zijn van wat werkelijk goed is: '*Wie zich honderd procent aan regels houdt, is een saboteur*', formuleerde hij prikkelend.

Ik denk aan mijn eigen jeugd, ik zie ook nu (kleine) kinderen ondeugend de grenzen van de (ouderlijke en maatschappelijke) regels verkennen en ze overtreden. Een beetje ondeugendheid is geen ondeugd! Integendeel, het is nodig omdat je daardoor je morele kompas ontwikkelt; het leert je spelen met de schijnbaar onwrikbare werkelijkheid van dwingende regels.

Ondeugendheid – ook van volwassenen – helpt om te voorkomen dat je ooit een saboteur van het goede wordt.

